

Самостійна робота № 1 (2год), 3М1,Т2

Тема заняття: *Найдавніша історія України*

Мета заняття навчальна: *охарактеризувати розселення слов'янських племен;*

виховна: *сприяти усвідомленню студентами, того, що українці є слов'янським народом, а отже і нашими предками;*

пізнавальна: *формувати уявлення про характер життя та рівень соціального розвитку східнослов'янських племен;*

розвиваюча: *розвивати вміння орієнтуватися у науковій періодиці історії;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *усне опитування;*

завдання: *підготувати повідомлення;*

Література: *Л.2(д) ст..26-52, Л.4(о) ст..25-45*

Контрольні запитання:

1.Первісні люди та спосіб їх життя. Неолітична революція.

2.Землеробські племена. Трипільська культура.

3.Кочові племена на території України. Антична цивілізація Північного Причорномор'я.

4.Походження слов'янських народів. Розселення східних слов'ян. Заснування Києва.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *історія, трипільська культура, кочові народи, цивілізація.*

Розкриваючи сутність проблеми доцільно користуватися підручниками за редакцією О.Субтельного та Л.Корміча, в яких повно та аргументовано висвітлено матеріал.

Під час вивчення матеріалу студенти повинні оволодіти знаннями, про характер та рівень життя східнослов'янських племен, та з'ясувати причини розселення східних племен та заснування Києва.

Вивчаючи самостійно ці теми, шановний студенте, Вам корисно буде скористатися наступним матеріалом, який наштовхне Вас на правильні роздуми та допоможе розібратися в даній темі.

У період неоліту та енеоліту територію України заселяли дві основні групи племен: землероби, котрі освоїли Правобережжя, і скотарі, які мешкали в степових і лісостепових

зонах Півдня і Південного сходу, тобто відбувався перший великий суспільний поділ праці.

Велике значення для вивчення енеоліту в Україні має трипільська культура, яка була відкрита наприкінці XIX ст.. поблизу с. Трипілля на Київщині. Сфера її поширення в IV-III тис. до н.е. – Лісостепове Правобережжя і Подністров'я, Волинь і Степове Причорномор'я. Основними галузями господарства трипільців були землеробство і скотарство. Трипільські племена займалися керамічним виробництвом господарського і побутового посуду, різного за формою, із спіральним орнаментом. Свої будинки – одно- або двоповерхові – споруджували з глини на дерев'яному каркасі, вони мали прямокутну форму.

З VII ст.. по III ст.. до н.е. жах на народи Східної Європи та Близького Сходу наганяли племена скіфів, які прийшли з глибини Азії і вторглися в Північне Причорномор'я. Скіфи завоювали величезну територію для тих часів між Доном, Дунаєм і Дніпром, частину Криму, утворивши там державу Скіфію.

Скіфська держава – перше політичне об'єднання на півдні Сх.Європи в ранньому залізному віці. Скіфське суспільство складалося з трьох основних верств: воїнів, жерців, рядових общинників. Основу скіфського виробництва становило скотарство. Землеробське населення Скіфії вирощувало пшеницю, просо. Землероби жили в поселеннях, які розташовувалися на берегах річок і укріплювалися ровами й валами.

У III ст.. до н.е. Скіфія розпалася. Їх змістили сармати, які прийшли з Волги. Велике значення в житті сарматів мали війни за пасовиська та здобич. Значну роль у господарстві сарматів відігравала праця рабів. Кочовий спосіб життя населення і торгівельні зв'язки з багатьма народами сприяли поширенню серед них різних культурних впливів.

VIII – VII ст.. до н.е. відомі в історії України як етап «великої грецької колонізації». Перша грецька колонія була збудована на острові Березань. У VI ст.. до н.е. вже на самому узбережжі виникає ряд грецьких селищ: Тіра, Ольвія, Херсонес, Феодосія, Пантікапей, Фанагорія. Ці колонії мали тісний зв'язок з метрополіями, від яких відокремилися. Вони мали такий самий політичний лад, релігію, брали участь у спортивних змаганнях. З колоній метрополії одержували продукти. У свою чергу, греки привозили в колонії вино, маслини, металеві знаряддя, посуд.

Слов'яни як самостійна етнічна спільнота вийшла на політичну арену на початку I тис. н.е., за часів так званого Великого переселення народів. Початком цього процесу стало переміщення готів у IV ст.. із Прибалтики в Причорномор'я. навала готів розколола слов'янські племена, які на той час зустрічалися під назвою венеди, на антів та склавинів.

Поява феномена Давньоруської держави у IX ст.. на території Східної Європи – результат взаємодії різноманітних чинників.

Вдосконалення землеробських знарядь у VII-IX ст., підвищення продуктивності праці, зростання виробництва додаткового продукту спричинили кардинальні зміни в соціальній сфері. Поглиблювалася класова диференціація – землевласники перетворювалися на феодалів, а вільні общинники ставали феодално залежним населенням, що створювало передумови для активного державотворчого процесу.

Відокремлення ремесла від сільського господарства, зародження товарного виробництва у VIII-X ст.. зумовили помітну активізацію внутрішнього обміну та розширення зовнішньої торгівлі. Розширення торгівлі – сприяло збагаченню слов'янської родоплемінної знаті, посилювало диференціацію суспільства.

Період становлення держави Русі-України проходив у тяжкій боротьбі з варягами, печенігами, половцями, та іншими завойовниками. За доби великих переселень народів (III-VII) на землях наших пращурів панували готи, гуни, авари. Та всі вони поступилися місцем міцному союзу автохтонних слов'янських племен антів, полян, древлян, дулібів, сіверян, тиверців. Вони у VI-VII ст. започаткували процес державотворення, утворивши союз східнослов'янських племен – Русь (7), а потім ще потужніший союз – Руська земля з центром у Києві.

Початок державного життя України датують VII-VIII ст.. літописи зберегли легенду про перших князів – основоположників Києва: Кия, Щека і Хорива. В своєму розвитку Київська Русь пройшла такі періоди: становлення, розквіту, феодальне роздроблення, занепаду.

Питання, які винесені на співбесіду:

1. Як навколишнє середовище первісної людини впливало на характер господарської діяльності?

2. Доведіть, що трипільська культура перебувала на досить високому рівні розвитку?

3. Чому кочовиків називали «оперезані мечем»?

4. Чим зумовлене масове переселення з Греції?

5. Який вплив мали грецькі колонії на народи, що проживали в Північному Причорномор'ї?

6. Як ви гадаєте, якими були причини активного проникнення слов'ян на територію Балканського півострова?

Підготувати повідомлення:

1. Поховання скіфів.

2. Змалюйте життя та побут грецьких міст-колоній.

Самостійна робота № 2 (2Год), 3М1,Т5

Тема заняття: *Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV-першій половині XVII ст..)*

Мета заняття навчальна: *охарактеризувати становище українських земель в складі іноземних держав, їх політичне та економічне становище;*

виховна: *виховувати студентів у дусі національної свідомості та гідності;*

пізнавальна: *формувати уявлення про економічний та політичний розвиток України в складі іноземних держав;*

розвиваюча: *розвивати вміння аналізувати й узагальнювати історичний матеріал;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *опитування;*

завдання: *підготувати реферати;*

Література: *Л.2(д) ст..108-121, Л.4(о) ст..96-109*

Контрольні запитання:

1.Включення українських земель до складу Литовської держави.

2.Кревська та Городельська унії.

3.Люблінська унія та її наслідки.

4.Магдебурзьке право. Литовські статuti.

5.Брестська церковна унія.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *унія, магдебурзьке право, статут, автономія, шляхта.*

При розгляді даної теми доречно звернутися до літератури яка вказана в плані та користуватися нижче поданим матеріалом.

У другій половині XV ст.. було ліквідовано всі удільні князівства, що існували на українських землях. Становище українських земель змінювалося, українські князівства втратили свою автономію і перетворилися на провінцію Польсько-Литовської держави. Було обмежено владу магнатів, зменшився вплив українських церкви та культури.

Кінець XV-XVI ст.. – Велике князівство Литовське втратило свою могутність, а українські землі у складі Литви – автономні права.

Великі литовські князі та польські королі вважали українські землі власністю своїх держав і розпоряджалися ними в інтересах панів. Вони роздавали грамоти на володіння землями з правом експлуатації селян, які працювали на цих землях. Феодали почали створювати фільварки – хутір, ферма.

Оформлялася цехова система організації ремісництва. Цехи – це об'єднання ремісників однієї або декількох спеціальностей з метою встановлення монополії на заняття певними ремеслами.

Магдебурзьке право – звільнення міст від управління і суду державних урядовців і феодалів, створення органів місцевого самоврядування. Перше українське місто якому було надано магдебурзьке право м.Санок Галицько-Волинське князівство.

Литовські статuti (кодекси середньовічного права Великого князівства Литовського).

Статут 1529р.:

- *було юридично оформлено феодалні відносини;
- *шляхту не можна було карати без суду;
- *залежному селянину не дозволялося при відході до іншого поміщика забирати з собою майно, худобу.

Статут 1566р.:

- *зрівняно у правах шляхту з аристократією;
- *введено шляхетський становий суд;
- *запроваджено виборні суди.

Статут 1588р.:

- *завершив юридичне оформлення кріпосного права;
- *було остаточно закріпачено українське селянство;
- *селянин який проживав на землі феодала 10 років ставав кріпаком;
- *встановлювався 20-річний термін розшуку селян-утікачів.

1 липня 1569 року – спільний сейм представників Великого князівства Литовського і Польського королівства в м. Любліні проголосив про злиття двох держав в одну державу – Річ Посполиту (спільна справа).

Умови люблінської унії:

*єдина держава повинна мати спільного короля, сейм, сенат, спільну скарбницю і монету, спільну зовнішню політику;

*литва передала Польщі українські землі, що входили до її складу;

*пани обох держав дістали право на володіння маєтками на всій території Речі Посполитої;

*митні кордони ліквідувалися;

*за Литвою зберігалася лише обмежена автономія у вигляді власного права і суду, адміністрації, війська, скарбу й державності.

Люблінська унія загострила релігійні проблеми. Широкі верстви населення чинили опір окатоличенню і захищали православну віру.

Поліпшенню ситуації мала сприяти церковна унія.

1596р у Бресті було скликано церковний собор, де ухвалено таке:

*проголошено унію православної церкви з католицькою;

*уніатське духовенство отримувало від польських королів грамоти на володіння землями й селянами;

*уніатське духовенство, як і католицьке звільнялося від сплати податків.

Питання , які винесені на співбесіду:

1.Розкрийте значення входження українських земель до складу Литви та Польщі?

2.Дайте аналіз Литовським статутам?

3.Розкрийте сутність Люблінської унії?

4.Що спричинило підписання Брестської унії?

5.Яким було становище українських земель у складі іноземних держав?

Теми рефератів:

1.Люблінська унія.

2.Брестська церковна унія та її наслідки.

Самостійна робота № 3 (2год), ЗМ1,Т8

Тема заняття: *Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій у першій половині XIX ст..*

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з соціально-економічним, політичним життям України в складі Російської та Австрійської імперій;*

виховна: *виховувати у студентів взаєморозуміння між народами на основі особистого усвідомлення досвіду історії;*

пізнавальна: *формувати уявлення про діяльність громадських організацій які діяли в той час на території України;*

розвиваюча: *розвивати вміння аргументовано на основі історичних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *усне опитування;*

завдання: *підготувати реферати;*

Література: *Л.2(д) ст..218-257; Л.4(о) ст..256-324.*

Контрольні запитання:

1.Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі іноземних держав.

2.Селянські повстання У.Кармелюк.

3.Діяльність декабристів в Україні.

4.Кирило-Мефодіївське братство. Т.Г.Шевченко.

5.Реформи Марії-Терези, Йосифа II.

6. «Руська трійця». Буржуазна революція 1848 року. Скасування кріпосного права.

Головна Руська Рада.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *братство, декабристи, революція.*

Вивчаючи цю тему, студенти повинні уявити, що перша половина XIX ст.. займає особливе місце в історії України. В соціально-економічному відношенні це був період крайнього загострення суперечностей між виробничими силами, що невпинно розвивалися і феодально-кріпосницькою системою, яка гальмувала поступальний

розвиток капіталізму на українських землях. Монархічні режими царської Росії та габсбурзької Австро-Угорщини постійно вдосконалювали механізм колоніального режиму в Україні і були головними натхненниками посилення соціального та національного гноблення її народу. В політичному та культурному відношенні в цей час відкрилися нові можливості для розгортання масового руху трудящих за національне відродження.

Приставаючи до розгляду теми, студенти повинні зосередити свою увагу на проведенні урядами Росії та Австро-Угорщини нового адміністративного поділу.

Лівобережжя, Слобожанщина, Правобережжя та Південь входили до складу Російської імперії, які ділилися на 9 губерній, які входили до 3-х генерал-губернаторств.

Решта українських земель – Сх. Галичина, Північна Буковина та Закарпаття належали Австро-Угорщині.

Як в Росії, так і в Австро-Угорщині у першій половині XIX ст.. реакційна політика урядів створювала сприятливі умови для посилення соціального гноблення трудящих України і, перш за все, селянства, вони захищали інтереси українських і польських поміщиків. Панщина досягла 4-6 днів на тиждень, а то й у неділю. Селяни мусили виконувати різноманітні повинності, платити різні грошові й натуральні оброки.

Однак слід відзначити, що в першій половині XIX ст.. спостерігалось формування нових капіталістичних відносин: розвиваються товарно-грошові відносини, поширюється товаризація господарства, руйнується його натуральний характер, зростає капіталістична і занепадає поміщицька промисловість, поглиблюється розшарування селянства, ширше застосовується вільнонаймана праця та машини, складаються нові класи – наймані робітники і буржуазія, формується загальнодержавний ринок.

Соціально-політичний рух трудящих України у першій половині XIX ст.. віддзеркалювався в багатьох формах і проявах.

Таким чином, у першій половині XIX ст.. в Україні відбувався активний процес розкладу і кризи феодально-кріпосницького ладу, і в його надрах стали формуватися капіталістичні відносини. Уряди Росії і Австро-Угорщини посилювали соціальне та національне гноблення українського народу, нещадно придушували його визвольну боротьбу.

Питання, які винесені на співбесіду:

1. Дати характеристику нового адміністративного поділу України в першій половині XIX?
2. Розкрийте діяльність декабристів в Україні, охарактеризуйте його особливості?
3. В чому особливість діяльності Кирило-Мефодіївського товариства?
4. Схарактеризуйте характер і форми антикріпосницьких виступів народних мас?
5. Який вплив на розвиток руху за національне відродження на західноукраїнських землях справила «Руська трійця»?
6. Що свідчило про кризу феодально-кріпосницької системи та формування капіталістичних відносин в Україні в першій половині XIX ст.?

Теми рефератів:

1. Реформи Марії-Терези.
2. Проблеми національного відродження українського народу у творах Т.Г.Шевченка.

Самостійна робота № 4 (2 год), ЗМ1,Т9

Тема заняття: *Українські землі в другій половині ХІХ століття.*

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з поняттям «буржуазні реформи», Емський указ та Валуєвський циркуляр*

виховна: *виховувати в студентів шанобливе ставлення до минулого нашої країни;*

пізнавальна: *сформувати вміння робити порівняльну характеристику історичних процесів;*

розвиваюча: *розвивати вміння спів ставляти історичні події, самостійно складати тези, готувати реферати;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія, українська література;*

вид контролю: *усне опитування;*

завдання: *підготувати реферати;*

Література: *Л.4(о) ст..298-311.*

Контрольні запитання:

1.Скасування кріпосного права в Російській імперії. Буржуазні реформи 60-70 років.

2.Зародження українського кооперативного руху.

3.Культурно-просвітницький етап національного руху.

4.Валуєвський циркуляр. Емський указ.

5.Діяльність російських народницьких груп в Україні. М.Драгоманов.

6.Народовська та москвофільська течії національно-визвольного руху.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *указ,кооперативний рух,реформи, москвофіли, циркуляр.*

При розгляді даної теми необхідно звернути увагу на процес скасування кріпосного права в Російській імперії, та на Україні, та звернути увагу на наступний матеріал. У середині ХІХ століття Російська імперія, до складу якої входило 80 % українських земель, пережила глибоку кризу, суть якої полягала у невідповідності існуючих феодальних структур та відносин провідним світовим тенденціям розвитку, що утверджували нове буржуазне суспільство. Характерними рисами кризовості в цей період були: занепад поміщицьких маєтків; посилення експлуатації селян; наростання

соціального напруження в суспільстві; посилення процесу відставання Росії від європейських держав-лідерів.

1860 р. продуктивність праці кріпака в Російській імперії була такою як у країнах Європи 1800 р., коли там ще панували різні форми кріпацтва. Кримська війна (1853-1856рр.), поразка в ній Росії, могутнє піднесення селянського руху змусили царський уряд замислитися над селянським питанням.

На західних землях кріпацтво було скасовано внаслідок революції 1848-1849 рр.. У Наддніпрянській Україні воно залишалося недоторканим.

За дорученням Олександра II підготовкою реформи про звільнення селян від кріпацтва зайнялися самі поміщики. В 1857р. з їх представників було створено Головний та губернські комітети з вироблення проекту реформи. Царський маніфест і законодавчі акти про звільнення селян з кріпацтва були оприлюднені в Україні в березні – квітні 1861 року. А в Україні було підготовлено узагальнюючий документ - «Положення про селян», та Маніфест, які підписав 19 лютого 1861 року Олександр II (1855-1881).

Принципові риси російської моделі селянської реформи схожі з австрійською: ліквідація особистої залежності селян від поміщиків; створення органів селянського самоуправління; наділення селян землею та визначення за неї повинностей; викуп селянських наділів.

Поміщики захоплювали кращі землі. Реформа проводилася за рахунок селян, які мусили сплатити поміщикам викуп. Формально цей викуп призначався за землю, а насправді він був компенсацією за скасування феодальних повинностей. Оскільки селяни невмозі були сплатити одразу всю суму, яка становила 11 річних податків з селянського двору то посередником між селянином та поміщиком виступала держава. Вона сплатила викупні платежі, а селянам надавала позику на 49 років. Внаслідок цього царська казна на кожний виданий селянам карбованець отримала 63 копійки прибутку.

Судова реформа була проведена в 1864 р. Сутність: судочинство відбувалося за участі сторін, рішення приймали присяжні засідателі, обвинувачені отримували право захисту, суд став відкритим, розв'язанням дрібних справ займалися мирові судді, які обиралися на трирічний строк. Залишалися суди для духовенства та війська.

Земська реформа 1864 року, вона передбачала введення місцевого (земського) самоврядування. У губерніях і повітах створювалися виборні земські установи. Членів

земств обирали від усіх верств населення, але закон надавав при цьому багато привілеїв землевласникам-дворянам.

Земства отримали право займатися господарськими і культурними питаннями, будували школи, лікарні. Земства клопоталися про введення в усіх школах української мови.

Реформа міського самоврядування 1870 року. В містах України створюються міські думи. Дума обирала виконавчий орган – міську управу, на чолі якої стояв голова. Управи займалися благоустроєм міст, промисловістю, торгівлею, іншими господарськими питаннями, а також охороною здоров'я, освітою.

З 1864 року вводилася єдина система початкової освіти. Одночасно з 1865 року здійснювалася реформа в галузі цензури. Цензурні установи вилучали з відання міністерства народної освіти і підпорядковувалися міністерству внутрішніх справ. Військова реформа 1874 року, вводилася єдина військова повинність чоловіків після 20 років. Замість 25 років служби при рекрутських наборах перебування в армії скоротилося до 6-7 років. Термін служби зменшувався і для тих хто мав освіту.

Серед реформ 60-70 років була й реформа фінансова. У 1860 році було створено Державний банк, діяльність якого в Україні позитивно вплинула на розвиток промисловості й торгівлі, сприяла розширенню приватних банків. Була сформована більш чітка податкова система.

Скасування кріпосного права відкрило перед Російською імперією перспективу утвердження ринкового господарства, значно прискорилися темпи соціально-економічного розвитку України, відбулося оновлення всіх сторін суспільного життя. Влада монарха істотно обмежувалася виборними органами парламентського типу.

Звільнення селян від кріпосної залежності усунуло одну з найголовніших перешкод на шляху прискореного промислового розвитку – дефіцит робочої сили. Формується ринок вільнонайманої праці. З початку 60- рр.. у якісно нову фазу вступив промисловий переворот. Виробництво швидко машинізувалося, ручна праця в усіх основних операціях замінюється роботою верстатів. Остаточо промисловий переворот в економіці завершився в 80-ті рр.. ХХ ст..

У процесі розвитку ринкових відносин у сільському господарстві відбулося соціальне розшарування. Заможні селяни відігравали дедалі активнішу роль у сільському

виробництві. Формувався новий тип селянина-фермера, середняки та бідняки. Поширюється вільнонаймана праця.

Східна Галичина, Буковина, Закарпаття залишалися слаборозвинутими територіями Австро-Угорської імперії. 70-90-ті роки стали періодом становлення фабрично-заводської промисловості в краї. Наприкінці XIX ст.. на західноукраїнських землях нараховувалося біля 220 середніх і дрібних підприємств, на них працювало більше половини зайнятого в промисловості населення. Але в краї спостерігався застій, основною причиною якого був імпорт фабрично-заводських виробів з більш розвинутих західних провінцій Австрії. Насамперед в краї розвивалося нафтове виробництво.

У західних землях поширюється кооперативний рух. Кооперативи покликані були забезпечувати допомогу незаможним, зокрема, захист їх від лихварства. Ті хто з відчаю брав у борг у лихварів, ризикували втратити останнє. Лихварі часто заохочували купувати селян в позику, а через певний час, коли наростали проценти, виставляли величезний рахунок. Якщо селянин не сплачував боргу, лихвар відбирав у нього землю і продавав її з молотка.

Відбувалася еміграція населення до Канади, США, Бразилії і навіть до Австралії, бо слабка місцева промисловість не могла поглинути надлишок сільського населення.

В другій половині XIX ст.. активізується культурно-просвітницькі рухи. Створюються «Громади». Громадівці розвинули культ козацтва й носили барвистий козацький одяг. У II половині XIX ст.. це романтичне і позбавлене політичного забарвлення поєднання ідеалізму, народництва та поклоніння всьому українському стало відомим під назвою **українофільства**.

Українську громаду очолював В.Антонович, який прийшов із шляхетського табору до українського. Громади займалися переважно культурно-освітніми заходами. Вони опікувалися організацією українських шкіл, виданням книжок українською мовою, влаштуванням театральних вистав, концертів. («Хлопомани», вони зближувалися з народом щоб відстоювати його соціальні інтереси і виховувати в ньому свідомі патріотичні почуття належності до українського народу. Ідея: ліквідація царизму, кріпацтва, встановлення демократичної республіки. Газета «Основа», яку видавала громада. До неї входили: Куліш, Костомаров. На початку 1861 р. під адміністративно-

поліцейським тиском вони змушені були припинити свою діяльність та приєднатися до українських груп, що діяли на селі.).

Польське повстання 1863-1864рр. – це було чергове повстання, спрямоване проти панування Росії в Польщі. Воно почалося в січні 1863 року. Повстанці звернулися за допомогою до українців. На боці повсталих воювало понад 500 українців, білорусів, росіян. (Андрій Потебня, Андрій Красовський). Але масової підтримки повстання не отримало. До травня 1864 року Росія за допомогою Австрії та Прусії придушила повстання, а над його учасниками вчинила розправу.

Активізація культурно-просвітницького руху українських громад викликала серйозну тривогу серед місцевих реакціонерів і урядових кіл. Було організовано цькування українського руху з боку офіційної преси, розгромлено Полтавську і Чернігівську громади, проведено арешти у Києві та Харкові, припинено видання «Чернігівського листка», закрито недільні школи.

Щоб спростувати звинувачення реакції в революційній діяльності, громадівці в листопаді 1862 року опублікували в пресі листа, який підписав 21 відомий громадівський діяч. Посилалися доноси царю реакційного духовенства і чиновництва. Міністр внутрішніх справ Петро Валуєв, якого турбувало поширення громадівцями популярних книжок українською мовою серед селян, **20 червня 1863 року** таємним циркуляром проголосив, що окремої «малоросійської мови не було, нема і бути не може». Циркуляром призупинялося друкування українською мовою шкільних і релігійних видань. Заборона не поширювалася на художню літературу. Намір не допустити поширення видань серед простого люду. Валуєвський циркуляр був спрямований на те, аби перешкодити українському рухові перетворитися з діяльності невеликої кількості на масове явище.

Діяльність Київської та інших громад в Україні, а також відділу географічного товариства звернули на себе увагу російських шовіністів, які знову засипали Петербург доносами про зростання «українського сепаратизму». Російський цар Олександр II створив спеціальну комісію у серпні 1875 року, для боротьби з українофільською діяльністю. І на підставі пропозицій комісії цар, який відпочивав у німецькому місті Емс, підписав закон про повну заборону української мови. Закон отримав назву «Емський указ 1876р». Указом заборонялося друкувати українською мовою книжки й навіть тексти

до музичних нот, ставити українські театральні вистави і влаштовувати концерти з українськими піснями. Лише в 1881 році було скасовано заборону влаштовувати театральні вистави українською мовою. Крім того указ забороняв ввозити в межі України будь-які книги та брошури видані за кордоном українською мовою.

Гоніння царського уряду на мову та культуру українського народу не тільки не задушили, а навпаки, пожвавили громадівський рух. З найавторитетніших діячів цього руху з'їзди громадівців Києва, Полтави, Одеси обрали Раду – центральний керівний орган «Федеративного об'єднання громад» України. Значну роль відіграв у діяльності цієї організації М.Драгоманов. за дорученням і на кошти київських громадівців Драгоманов організував у Відні видання українською мовою пропагандистської та науково-популярної літератури, призначеної для України. Спеціальні агенти переправляли її таємно через кордон для нелегального поширення. У 1878р. Драгоманов переїхав до Женеви, де почав видавати український політичний журнал «Громада».

Але вільну українську пресу за кордоном довелося згорнути , бо її перестали фінансувати громадівці в Україні.

Як політичний мислитель Драгоманов проповідував перебудову Росії на принципах федерації, оскільки в тогочасній Україні не бачив сил, на які можна було б опиратися у боротьбі за власну державність. Він популяризував культурні надбання українського народу, закликав його до духовного єднання з російським.

Народники виникають в 70-ті початок 80-х років. Вони вірили, що всі проблеми України будуть розв'язані в ході всеросійської соціальної революції. Перші народницькі гуртки в Україні виникли під впливом діяльності петербурзького товариства, членів якого за прізвиськом одного з його керівників назвали «чайковцями». Крім них ще існувало одне утворення що отримало назву «Київська комуну», вони вели пропаганду серед робітників, проводили політичні диспути, готували себе до більш активної боротьби. Восени 1873 року почалося масове ходіння в народ, революційних пропагандистів. Народовці читали учням і селянам заборонену літературу й проводили з ними бесіди на революційні теми. («чигиринська змова»). Коли народовці беруться до зброї їх поступово ліквідують, в результаті полювання на царя , якого було вбито в 1881 році.

Посилення позиції поляків у Галичині після поразки революції 1848-1849рр. викликало розкол українського визвольного руху. Частина галицької інтелігенції, селянства, сільських і місцевих підприємців зневірилася у можливість захистити національні інтереси власними силами й почати шукати порятунку від полонізації в орієнтації на Російську імперію. У другій половині 60-х рр.. оформилася течія суспільно-політичного руху, яка отримала назву «москвофіли». Її представників приваблювала етнічна близькість українців і росіян, вони вірили у керівну роль Росії в житті всього слов'янства. Москвофіли як і російське самодержавство, не визнавали існування українського народу та його мови, пропагували ідею «єдиної, неподільної російської народності».

У 1870р. москвофіли заснували політичну організацію – Руську раду, яку самі вважали прямою наступницею Головної руської ради 1848р. Була створена потужна видавнича база. Крім того вони мали свої установи, товариства, науково – літературні збірники, через які пропагували свої ідеї. Зробили спробу нав'язати українцям суміш російської, укр.. польської, церковнослов'янської мов, видаючи її за російську. Розгорнули боротьбу з пияцтвом. Зростання національної свідомості відбувалося під впливом українського руху Надднірянської України і поширення поезії Тараса Шевченка.

Питання, які винесені на співбесіду:

- 1.Яким чином проходило скасування кріпосного права в Україні?
- 2.Розкрийте сутність Валуєвського циркуляру?
- 3.Охарактеризуйте Емський указ?
- 4.Дайте характеристику громадським течіям (народовці, москвофіли)?

Теми рефератів:

- 1.Москвофіли та народовці.
2. Реформи 60-70-х років XIX століття.

Самостійна робота № 5 (2 год), ЗМ1,Т10

Тема заняття: Україна на початку XX століття (1900-1914 рр.)

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з причинами та початком революції 1905-1907рр.; розкрити процес створення нових українських ліберально-демократичних та соціалістичних партій;*

виховна: *виховувати у студентів повагу до минулого нашого народу;*

пізнавальна: *формувати уявлення про діяльність громадських партій, які діяли на території України;*

розвиваюча: *розвивати вміння спів ставляти історичні події, самостійно складати тези, готувати реферати;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія, українська література;*

вид контролю: *усне опитування;*

завдання: *підготувати реферати;*

Література: *Л.4(о) ст..278-293.*

Контрольні запитання:

1.Причини та початок революції 1905-1907рр.

2.Утворення нових українських ліберально-демократичних та соціалістичних партій в Наддніпрянській Україні.

3.Наслідки революції.

4.Столипінська реформа в Україні.

5.Західноукраїнські партії та їх програмні цілі.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *революція, партія, реформа, артіль.*

При розгляді даної теми необхідно звернути увагу на економічні основи розвитку українського суспільства: Україна займала питому вагу в економічно-господарському ринку Росії, на Україну припадало 20% загальної кількості промислових підприємств, 14% - робітників, 17% - виробленої продукції, виплавка заліза – 57%, чавуну – 51%, сталі – 52%, видобуток вугілля – 65%.

Крім того в Україні діяло 30 синдикатів, цукрово заводчиків. Сільське господарство розвивалося капіталістичним шляхом, існували кріпосницькі залишки, насамперед, поміщицьке землеволодіння.

Піднесення соціально-економічного розвитку змінилося економічною кризою 1900-1913рр., що призвело до загострення класових суперечностей, помножених на тяжке національне гноблення з боку російського царизму.

Таким чином, весь хід соціально-економічного та політичного розвитку України підводив до того, що на початку XX ст.. тут склалися всі об'єктивні умови для буржуазно-демократичної революції. Ще в період кризи 1900-1903рр. по Україні прокотилися страйки і демонстрації, селянські повстання.

Україна наблизилася до буржуазно-демократичної революції, яка почалася 9 січня 1905р. найвищої точки революційна боротьба досягла 16 грудня 1905р. – це повстання в Горлівці.

Слід звернути увагу ще й на роль і місце національно-визвольного руху в революційних подіях, утворення і зростання діяльності політичних партій.

Революція 1905-1907рр. охопила всі верстви населення України, що найвищим її здобутком було скасування ганебного указу царя про заборону видання книг українською мовою.

Аналізуючи столипінську реформу слід розкрити її значення для подальшого розвитку капіталістичних відносин на селі, треба показати, що період реакції і жорстоких репресій з боку самодержавства був неспроможний запобігти розвиткові національно-революційного руху в Україні, назріванню нового рішучого наступу на російський царизм.

Розглядаючи питання про соціально-політичний та громадський рух в Україні напередодні Першої світової війни, слід звернути увагу на питання про зміни в економічному розвитку України на рубежі 1910-1914рр. і показати піднесення революційного і національного руху в цей період.

Питання, які винесені на співбесіду:

1. Охарактеризуйте процес розвитку економіки України на початку ХХ століття?
2. У чому проявлявся залежний характер економіки України у складі Росії?
3. Охарактеризуйте основні течії суспільно-політичного руху в Україні на початку ХХ століття?
4. Які причини зумовили революцію 1905-1907рр. у Російській імперії?
5. Що ви знаєте про діяльність політичних партій в Україні під час революції?
6. Розкрийте хід революції 1905-1907рр., місце і роль національно-визвольного руху, результати революції?
7. Що вам відомо про діяльність української громади у I та II Державних думах Росії?
8. З якою метою була започаткована земельна реформа Петра Столипіна?

Темати рефератів:

1. Петро Столипін – політичний портрет.
2. Повстання на броненосці «Потьомкіні».

Самостійна робота № 6 (2 год), ЗМ1,Т12

Тема заняття: *Українське національно-демократичне відродження 1917-1920рр.*

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з поняттям революція; розкрити процес створення та діяльності Української Центральної Ради, проаналізувати Універсали як програмні документи УЦР; розкрити процес боротьби за незалежність української держави, її самостійність;*

виховна: *виховувати у студентів повагу до минулого нашої держави;*

пізнавальна: *формувати уявлення про процес створення державних органів в Україні під час створення УНР, та воєнні дії за незалежність нашої держави;*

розвиваюча: *розвивати вміння аргументовано на основі історичних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему; продовжувати формувати вміння робити висновки;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *письмове опитування;*

завдання: *підготувати повідомлення;*

Література: *Л.2(д) ст..307-321; Л.4(о) ст..468-469.*

Контрольні запитання:

1.Встановлення влади Директорії.

2.Наступ білогвардійців на Україну літом 1919р.

3.Більшовицько-польська війна і Україна. Варшавська угода між УНР і Польщею.

4.Розгром Врангеля та махновців.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *держави, директорія, універсал, форсувати.*

Розглядаючи дану тему слід звернутися за допомогою до поданого нижче матеріалу, в якому Ви зможете знайти підказки як правильно висвітлити цю тему.

Після прийняття III Універсалу більшовики, вбачаючи у УЦР свого основного суперника в боротьбі за владу, розгорнули проти неї шалену пропагандистську компанію. ЦР оголосила більшовицьку партію поза законом, почала здійснювати арешти

більшовиків, погроми рад, роззброєння червоногвардійських загонів і відправку їх до Росії.

Пояснювала вона це тим, що більшовицька партія тримала зв'язки з солдатами і готувалася до виступу проти неї. Наслідком конфлікту УНР і більшовицького Раднаркому став ультиматум РНК РСФРР від 4 грудня 1917р. ЦР. В ньому Раднарком з одного боку, визнавав УНР, а з іншого – втручався у внутрішні справи УНР. Від ЦР вимагалось припинити дезорганізацію фронту, роззброєння радянських полків і Червоної гвардії в Україні тощо.

4 грудня 1917р. з'їзд на якому відбулося переобрання Ради, але висловивши повну підтримку ЦР, він вирішив недоцільним перебирати її склад. Зазнавши поразки більшовики покинули з'їзд і переїхали до Харкова, де 9-10 грудня з допомогою російських військ було встановлено радянську владу.

У Харкові було проведено альтернативний Всеукраїнський з'їзд рад. Було схвалено повстання у Петрограді та політику РНК, а 12 грудня проголошено встановлення радянської влади в УНР, яку визнав федеративною частиною РСФРР. Опубліковано маніфест про повалення Центральної Ради й Генерального секретаріату, а 18 грудня створив крайовий комітет боротьби з контрреволюцією, якому доручалось керівництво формуванням Червоної гвардії на місцях і організацією загонів.

ЦР й Генеральний секретаріат вживали заходів для припинення агресії. 15 грудня 1917р. було створено Особливий комітет оборони України. 26 грудня Генеральний секретаріат прийняв постанову про створення армії УНР на засадах добровільності та оплати.

*Останню надію на врятування становища ЦР покладала на мирні переговори в Бресті. Але , щоб укласти мир з центральними державами, Україні необхідно було офіційно вийти зі складу Російської Республіки і стати самостійною державою.

Майже на всій Україні було встановлено радянську владу. Підписанням Брест-Литовського договору про перемир'я більшовики ініціювали переговорний процес про мир. 28 грудня 1917р. у Брест-Литовську розпочалося перше засідання мирної конференції за угодою до 400 представників країн-учасниць. 27 січня 1918р. УНР підписала з представниками країн Четверного союзу мирний договір. Згідно з договором, Україна визнавалась незалежною і самостійною. Сторони взаємно відмовлялися від

сплати коштів на покриття воєнних збитків і зобов'язувалися налагодити торговельно-економічні відносини.

Владу більшовиків було повалено силами Четверного союзу. Територію України поділено на 2 сфери впливу між Німеччиною та Австро-Угорщиною. (керували залізницями, економікою).

Висвітлюючи проблему політичного режиму більшовиків слід мати на увазі, що для зміцнення влади на місцях були створені надзвичайні органи влади – ревкоми (революційні комітети) і військ ревкоми (військові революційні комітети). У сільській місцевості опорою більшовиків були комнезами (комітети незаможників). Надзвичайні органи влади контролювали діяльність Рад і впливали на неї, бо більшості у Радах більшовики не мали.

Сутність політичного курсу більшовиків полягла в насильницькому ламанні в Україні економічної системи. Соціально-політичний та економічний заходи більшовиків в Україні отримали назву воєнний комунізм. Риси:

- *скасування товарно-грошових відносин і заміна їх прямим товарообміном, запровадження карткової системи на продукти харчування, зрівняльна система оплати праці;

- *націоналізація промисловості і встановлення державного контролю над виробництвом;

- *запровадження загальної трудової повинності з 16 до 60 років;

- *запровадження продрозкладки на селі – системи заготівлі сільськогосподарських продуктів, створювалися артіль, комуни ТОЗи.

- *обмеження суверенітету України – КП(б)У – складова частина РКП(б); керівництво профспілками й громадськими організаціями здійснювалося з Москви;

- *утворення в червні 1919р. військово-політичного союзу радянських республік з метою централізованого керівництва господарством, фінансами і створення єдиного військового командування.

Головним методом здійснення політики «воєнного комунізму» був «червоний терор», який проводила Всеукраїнська надзвичайна комісія.

У 1919р. здійснення політики більшовиків в Україні було перервано денікінськими окупаційними військами. У 1920р. більшовики втретє прийшли до влади. Переглянули

аграрну політику, прийнято новий земельний закон, що передбачав зрівняльний поділ землі, добровільність у створенні комун. Однак в економіці зберігся метод «воєнного комунізму».

«Червоний терор» набирав небаченого розмаху. Створювалися табори до яких засилали політичних діячів, що не хотіли миритися з радянською владою.

Розкриваючи останні питання Ви повинні звернути увагу на процес завоювання військами Денікіна та Врангеля території України та встановлення своєї влади. Описати плани щодо України Махна та процес формування його загонів.

Аналізуючи питання розгрому військ Врангеля та махновців слід розкрити плани радянського командування, щодо цих угруповань.

Питання, які винесені на співбесіду:

1. Яким чином до влади приходять більшовики?
2. Що змусило підписати УНР Брест-Литовський договір?
3. Проаналізуйте державотворчі кроки УНР?
4. Охарактеризуйте економічні перетворення більшовиків в Україні?
5. Які причини польсько-українського конфлікту в Східній Галичині?
6. Чому відновлення радянської влади в Україні було пов'язане з посиленням насильства і терору?
7. Дайте узагальнюючу характеристику ставлення до більшовицької політики в Україні з боку різних верств населення і політичних організацій?
8. Боротьба яких сил визначала воєнно-політичну ситуацію в Україні влітку 1919р.?
9. Що являв собою денікінський режим на захопленій території і яку реакцію з боку населення України викликало його встановлення?

Самостійна робота № 7 (4год) ЗМ2, Т2

Тема заняття: *Українська РСР в умовах радянської модернізації (1929-1938 рр).*

Мета заняття навчальна: *охарактеризувати становище українських земель в умовах модернізації, охарактеризувати процес індустріалізації та колективізації, та особливості цих процесів на території України;*

виховна: *виховувати студентів у дусі національної свідомості та гідності;*

пізнавальна: *формувати уявлення про економічний та політичний розвиток України в нових умовах її економічного та політичного розвитку;*

розвиваюча: *розвивати вміння аналізувати й узагальнювати історичний матеріал;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *опитування;*

завдання: *підготувати реферати;*

Література: *Л.2(д) ст..334-338.*

Контрольні запитання:

1.Індустріалізація на території України.

2.Колективізація на території України.

3.Голод 1932-1933рр.

4.Масові репресії 30-х років.

5.Діяльність політичних партій та рухів. Українська військова організація.

Є.Коновалець.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *індустріалізація, колективізація, голодомор, репресії.*

Вивчаючи дані питання Ви можете звернутися за допомогою до матеріалу, який поданий нище.

Поняття «модернізація» - означає зміну суспільства відповідно до новітніх, сучасних вимог.

Індустріалізація – система заходів, спрямована на створення великого машинного виробництва і прискорений розвиток промисловості з метою технічного переозброєння і зміцнення обороноздатності країни.

Причини проведення індустріалізації:

- *необхідність технічного переозброєння економіки;
- *створення військово-промислового комплексу;
- *створення матеріально-технічної бази для економічної самостійності країни за умов ворожого оточення й можливої економічної ізоляції;
- *необхідність технічної підготовки до кооперування (випуск тракторів, машин);
- *необхідність зміни соціально-класової структури населення в бік збільшення чисельності робітничого класу.

Проведення індустріалізації в Україні мало ряд особливостей: вона почалася не з легкої, а з важкої промисловості; мала різко завищені темпи; розвиток отримали сировинні галузі; на території Правобережної України процеси індустріалізації не набули поширення.

Індустріалізація здійснювалася відповідно до п'ятирічних планів розвитку народного господарства. У роки першої п'ятирічки **(1928-1932рр.)** на території України було збудовано заводи ХТЗ, «Запоріжсталь», «Азовсталь», «Криворіжсталь», у наступні п'ятирічки – Харківський турбінний завод, Ново краматорський завод важкого машинобудування та інші.

В 1928р.Й.Сталін став ініціатором проведення суцільної колективізації. На його думку вона повинна була допомогти завершити процес індустріалізації.

***Суцільна колективізація** – процес об'єднання дрібних одноосібних селянських господарств у великі соціалістичні господарства.*

Прискорення темпів колективізації відбулося за рахунок насильницького залучення селян до колгоспів під загрозою розкуркулювання. Було проголошено перехід від політики обмеження куркульства до політики його ліквідації як класу. Колективізація в Україні мала бути здійснена за два роки. До кінця першої п'ятирічки було «колективізовано» 70% селянських господарств. За роки другої – (1933-1937рр.) у колгоспи було об'єднано 90% селянських господарств.

Для забезпечення успішної колективізації створювалися державні сільськогосподарські підприємства, які зосереджували наявну сільськогосподарську техніку і кадри механізаторів. Ці підприємства одержали назву машинно-тракторних

станцій (МТС). Їхнім завданням було виробничо-технічне обслуговування колгоспів і радгоспів.

У процесі колективізації постало питання про долю заможних селян. Основою їхнього добробуту була праця всіх членів родини, ощадливість, хазяйновитість. Вони були найміцніше прив'язані до землі й не бажали її позбутися. Саме до цієї категорії селянства застосовували політику **розселювання**:

*було посилено оподаткування, обмежено оренду землі, заборонено використання найманої праці, купівля машин, інвентаря, почалося вибіркове розкуркулення.

Унаслідок цього кількість заможних селянських господарств зменшилася.

Одним із найстрашніших наслідків колективізації в Україні став голодомор 1932-1933рр.

Голодомор – соціально-господарське явище, що виявляється в позбавленні населення мінімуму необхідних продуктів харчування і призводить до зміни демографічної і соціальної структури населення регіонів, а іноді і країн.

Основні причини:

*виконання плану хлібозаготівель було досягнене шляхом вилучення значної частини посівного фонду; на продовження хлібозаготівельної кампанії було конфісковане зерно у колгоспів.

*погіршили становище селян запровадження паспортного режиму в містах і так званий закон про «п'ять колосків», що передбачав за крадіжку колгоспної чи соціалістичної власності розстріл або позбавлення волі терміном не менше 10 років із конфіскацією майна.

Питання, які винесені на співбесіду:

1.Які економічні завдання планувалося вирішити в першій п'ятирічці і якими методами?

2.Під впливом яких факторів і коли відбувався перехід до форсованої індустріалізації?

3.Яким чином радянське керівництво досягло «виконання» і «перевиконання» планів перших п'ятирічок?

4. Чим Ви можете пояснити виникнення і поширення стахановського руху в роки другої п'ятирічки?

5. Дайте узагальнюючу характеристику економіки України напередодні Другої світової війни?

6. Що значить «розкуркулення» селянства?

7. Що спричинило голодомор 1932-1933 років?

8. Порівняйте голод 1921-1923рр. і 1932-1933рр. Що в них спільне, а що – відмінне?

9. Охарактеризуйте державну політику в селі за голодомору?

10. З якою метою в 1933р. проводилася чистка партії в Україні?

Теми рефератів:

1. Голод 1932-1933 років на Україні.

2. Чистки партійного керівництва під час репресій 1930 років.

3. Колективізація сільського господарства на території України.

Самостійна робота № 8 (4 год) ЗМ2,Т4

Тема заняття: Україна в роки другої світової війни (1939-1945рр.)

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з рухом опору на території України, та окупаційною політикою, яку проводило німецьке керівництво «новий порядок»;*

виховна: *виховувати у студентів повагу до героїчного минулого нашої держави;*

пізнавальна: *формувати уявлення про діяльність опозиції на території України, партизанського руху;*

розвиваюча: *розвивати вміння аргументовано на основі історичних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *усне опитування;*

завдання: *підготувати реферати;*

Література: *Л.2(д) ст..342-361.*

Контрольні запитання:

- 1.Окупаційний режим та його особливості.*
- 2.Рух опору та форми його прояву.*
- 3.Створення Української повстанської армії.*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *тоталітарний режим, окупація, опозиція, директива, геноцид.*

Окупаційний режим («новий порядок») був встановлений відповідно до німецького плану «Ост».

Генеральний план «Ост»

*знищити на окупованих територіях 30 млн. мирного населення і військовополонених.

*висилити протягом 30 років близько 50 млн. поляків, українців, білорусів, литовців, латишів, естонців до Західного Сибіру, на Північний Кавказ, до Південної Америки, Африки.

*онімечити решту населення окупованих територій, перетворивши його дешевою робочою силою для 10 млн. німецьких колоністів.

*знищити СРСР як цілісну суверенну державу.

*вживати заходів для ліквідації національної культури, середньої і вищої освіти.

*забезпечити скорочення народжуваності на окупованих територіях.

1.Окупаційний режим здійснювався гестапо, військами СС (збройні загони), службою безпеки (СД). Діяла також допоміжна адміністрація з місцевих жителів (бургомістри, старости, поліція).

2.Окупанти обіцяли провести аграрну реформу, розвивати українську культуру, повернути солдатів додому, але це були способи морально-психологічного тиску, на тлі якого жителі України оголошувалися громадянами «третього сорту», їхнє життя суворо регламентувалося правилами й наказами, порушення яких тягло за собою концтабір або розстріл. Було створено 150 концентраційних таборів, де загинули 1,9 млн. радянських військовополонених.

3.Гітлерівський план передбачав перетворення України на колоніальну країну, аграрно-сировинний придаток рейху, життєвий простір для колонізації представників «вищої раси». Був введений 12-14 годинний робочий день. Жорстоко контролювалася робота колгоспів (вони не були ліквідовані фашистами).

4.Трагедія Бабиного Яру в Києві. Жертвами нацистів у перші місяці стали близько 850 тис. українських євреїв.

5.Економічний грабунок країни, здійснювався згідно плану «Ольденбург». Вивіз до Німеччини сировини, устаткування, продовольства, витворів мистецтва.

6.Вивіз до Німеччини на роботу працездатного українського населення. 2,4 млн. чоловіків і жінок, переважно молодих, потрапили в нацистське рабство протягом 1941-1942рр.

7.Організація примусової праці населення на окупованих територіях з метою зміцнення економічної могутності «третього рейху».

Окупаційний режим проводив політику планомірного і систематичного знищення єврейського народу спочатку на території СРСР, а згодом і всієї Європи. Цей процес отримав назву Голокост.

Символом Голокосту в Україні став Бабин Яр. *29 вересня 1941р.* тут за один день було знищено 33711 євреїв. Далі протягом 103 тижнів окупанти щовівторка і щоп'ятниці здійснювали в Бабиному Яру розстріли людей різних національностей, переважно євреїв.

У січні 1942р. нацистське керівництво приймає рішення про створення на території Польщі шести таборів смерті, обладнаних газовими камерами і крематоріями (Треблінка, Собібур, Освенцім), до яких вивозились євреїв із західних областей України. Для концентрації євреїв перед знищенням створювалась система гетто та єврейських житлових кварталів.

Величезних масштабів набуло економічне пограбування України. До березня 1943р. до Німеччини було вивезено близько 6 млн. т. пшениці, 1,4 млн. т. картоплі, 3 млн. голів худоби, тисячі тони масла і цукру. Крім продовольчих ресурсів, вивозились устаткування заводів і фабрик, рухомий склад залізниць, сировина, матеріали і навіть чорнозем та фруктові дерева.

Окупаційний режим викликав могутній опір загарбникам. У тилу ворога розгорнулася підпільна та партизанська боротьба.

У 1941р. фашистська Німеччина окупувала величезні території. В Україні загарбникам належала територія з населенням близько 42 млн. осіб. Окупувавши Україну, фашисти ввели жорстокий режим. «Новий порядок» викликав глибоке обурення народу. На території України розгорнувся антифашистський національно-визвольний рух – рух Опору.

Основні течії опору в Україні

1. Партизанське й підпільне, очолюване радянським керівництвом.
2. Національно-патріотичне, очолюване ОУН.

В Україні найбільш сприятливими були умови для таборів партизан на Волині й Поліссі. Рух набрав організованого характеру в 1942р., коли було створено Український штаб партизанського руху, який очолив Т.Строкач. У русі опору брали участь утікачі-військовополонені, партійні й безпартійні, дорослі й діти.

Пасивні форми опору: різноманітна допомога партизанам, відмова співробітничати з окупаційною владою, саботаж заходів окупаційної влади, випуск бракованої продукції, зрив поставок продовольства для окупаційної армії, ухилення від робіт, тощо.

Активні форми опору: партизанський рух, діяльність підпілля, диверсійна діяльність, пропагандистська діяльність.

Джерела формування партизанських загонів:

- *залишення в тилу ворога спеціально сформованих загонів;
- *окремі солдати і підрозділи, що опинилися в оточенні й не змогли прорватися для з'єднання з фронтовими частинами;
- *окремі громадяни, які не були призвані до армії, але були здатні носити зброю і за своїми переконаннями і бажанням готові були вести партизанську боротьбу.

Відомими командирами радянських партизанів стали С.Ковпак, О.Федоров, М.Наумов.

Початок війни сприяв політичній активності українських національно-патріотичних сил і, насамперед, членів ОУН.

30 червня 1941р. у Львові ОУН оголосила про відновлення незалежності України й утворення уряду на чолі з Я.Стецьком. ці дії суперечили інтересам окупаційного режиму, що розігнав уряд. Нацистська адміністрація заарештувала майже 300 членів ОУН, у тому числі С.Бендеру і Я.Стецько. фашисти почали широко застосовувати масовий терор проти українського народу. За цих умов оунівці перейшли до збройного опору.

Масового характеру збройна боротьба ОУН набула восени 1942р., коли було створено Українську повстанську армію (УПА), що очолив Р.Шухевич. почавши збройну боротьбу в Поліссі й на Волині, УПА поступово встановила контроль над Галичиною та деякими іншими регіонами. УПА не могла чекати підтримки з-за лінії фронту, тому розраховувала тільки на власні сили. УПА визначала себе як повстанський рух, метою якого було створення незалежної української держави. Тому вона вела воєнні дії проти всіх, хто був загрозою для української незалежності – СРСР, Німеччини, Польщі.

Питання, які винесені на співбесіду:

1. У чому проявлявся «новий порядок» на окупованих німцями територіях?
2. Які форми опору існували на території України?
3. Чому саме територія Закарпаття була найбільш сприятливою для розгортання партизанського руху?
4. В якому році була створена організація ОУН?

5.Яким чином була створена Українська Повстанська Армія?

Теми рефератів:

1.Партизанський рух на території України.

2.Діяльність УПА.

Самостійна робота № 9 (2год) ЗМ2,Т6

Тема заняття: Україна в умовах деєталінізації (1953-1964рр.)

Мета заняття навчальна: ознайомити студентів з процесом демократизації життя в Україні, економічними пре твореннями, та громадськими організаціями;

виховна: виховувати студентів в дусі патріотизму та шанобливого ставлення до минулого нашої держави;

пізнавальна: формувати уявлення про державотворчі, політичні, економічні процеси, які відбувалися на території нашої держави;

розвиваюча: розвивати вміння на основі історичних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу точку зору;

міжпредметні зв'язки: всесвітня історія, географія;

вид контролю: усне опитування;

завдання: підготувати повідомлення;

Література: Л.6(о) § 5-9.

Контрольні запитання:

1.Десталінізація та демократизація життя в Україні.

2.Розвиток економіки України в середині 50-х –у першій половині 60-х років.

Раднаргоспи.

3.Зародження дисидентського руху в Україні. «Українська робітничо-селянська спілка».

4.І.Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: дисидент, спілка.

Перш за все треба з'ясувати, що собою представляє поняття деєталінізація – процес очищення радянського суспільства від крайніх проявів реперсивного тоталітарного режиму, що затверджений в період перебування при владі Й.Сталіна.

Початок деєталінізації пов'язують із доповіддю М.Хрущова «Про культ особистості Й.Сталіна». XX з'їзд мав величезний вплив на свідомість і умонастрої людей, на розвиток громадського життя в цілому.

Слід зазначити, що почалося масове звільнення політичних в'язнів, відбувся перегляд справ і реабілітація більшості загиблих у 1937-1955рр.

Процеси десталінізації в Україні мали наслідковий і обмежений характер. Незважаючи на деяку демократизацію громадянського життя, ради всіх рівнів продовжували грати декоративну роль, командно-адміністративна система пронизувала всі рівні керівництва, продовжувалося формування нового складу номенклатури.

Велику занепокоєність громадськості викликало звуження сфери функціонування української мови.

Скасовувалися елементи демократизації в сфері міжнаціональних відносин. Під виглядом боротьби з буржуазним націоналізмом затверджувався національний нігілізм.

Водночас процеси десталінізації та хрущовської відлиги в Україні знаменувалися появою паростків культури, представники якої дістали назву «шестидесятники». Своєю творчістю ці люди протестували проти задушливої атмосфери, боролися за справжню українську культуру, національну свободу та людську гідність.

Зміни в суспільно-політичному житті проходили складно й суперечливо. Реформи, що почалися не підкріплювалися глибинними та демократичними перетвореннями.

Питання, які винесені на співбесіду:

- 1.Розкрийте позитивні моменти діяльності раднаргоспів?
- 2.До яких заходів вдалося керівництво держави з метою модернізації економіки і як вони вплинули на рівень життя населення?
- 3.Доведіть, що незавершеність політики десталінізації згубно позначилася на розвитку культури України?
- 4.Які причини призвели до появи дисидентського руху в Україні?
- 5.У чому Ви вбачаєте головну відмінність десталінізації, скажімо, в Росії та в Україні?
- 6.Розкрийте зміст явищ десталінізації у сфері культури?

Підготувати повідомлення:

- 1.М.С.Хрущов – політичний діяч.

2. Політика «дисидентів» в Україні.

Самостійна робота № 10 (2 год) ЗМ2, Т7

Тема заняття: Україна «застійної» доби(1965-1985рр)

Мета заняття навчальна: *ознайомити студентів з поняттям політична криза, розкрити процес демократичних перетворень в Україні в 1965-1985 роках, проаналізувати реформування у сфері економіки, культури та політики;*

виховна: *виховувати в студентів повагу до минулого нашої держави;*

пізнавальна: *формувати уявлення про державотворчі, політичні, економічні перетворення, що відбувалися в 1965-1985 роках на Україні;*

розвиваюча: *продовжувати розвивати вміння робити висновки, та аналізувати історичний матеріал;*

міжпредметні зв'язки: *всесвітня історія, географія;*

вид контролю: *усне опитування;*

завдання: *підготувати повідомлення;*

Література: *Л.6(о) § 10-14.*

Контрольні запитання:

- 1. Політичний переворот.*
- 2.Реформування в галузі промисловості та сільського господарства.*
- 3.Перетворення в соціальній сфері.*
- 4. Утворення Української Гельсінської спілки.(УГС).*

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Основні поняття: *грошова реформа, дисидент, реабілітація, воєнно-промисловий комплекс.*

Слід звернути увагу на застій в розвитку СРСР і України, який був спричинений:

**посиленням адміністративно-командних важелів в економіці після десятиліття хрущовських реформ і неосталінізму в ідеології;*

**нездатністю нового керівництва відреагувати на виклик часу, коли світ вступив у нову фазу НТР;*

*надприбутками що потекли до СРСР у вигляді «нафто доларів» після підвищення цін на нафту у світі і дали йому змогу деякий час не тільки «латати дірки» у своїй економіці, а й змагатися з США у військовій промисловості та боротися за «третій світ».

Після усунення М.Хрущова головою Ради Міністрів СРСР став О.Косигін, який розпочав економічну реформу, спрямовану на посилення економічних стимулів у діяльності підприємств та організацій. В Україні на нові методи планування та економічного стимулювання у 1966р. перейшло 15% підприємств, а в 1970р. – 85%.

На першому етапі реформа сприяла поліпшенню показників виробництва. Економічні методи керівництва розчинялися у командно-адміністративних. Економіка й надалі залишалася витратною, екстенсивною.

70-ті роки ознаменувалися початком технологічного етапу НТР. В процесі зміцнення та вдосконалення матеріально-технічної бази сільського господарства, переведення його на індустріальну основу поглибилася спеціалізація галузі. Виникли самостійні виробництва й галузі в землеробстві та тваринництві.

Велику увагу в цей час було приділено розвитку паливно-енергетичного комплексу. Позитивних результатів було досягнуто в гірничорудній, вугільній, металургійній промисловості. Розвивалися машинобудівна, металообробна, електроенергетична, хімічна, нафтохімічна промисловість. Збільшувалося виробництво і постачання сільському господарству концентрованих добрив, засобів захисту рослин.

Таким чином промисловість України освоїла 440 зразків нової техніки, було введено в дію 30 повністю автоматизованих виробництв, більше 3 тис. цехів та дільниць, 8тис. автоматичних та напіваавтоматичних ліній, знято з виробництва 1,1 тис. найменувань застарілої техніки. Ця п'ятирічка була названа фахівцями «золотою».

Хоча період 1965-1985 рр. називають періодом застою, та все одно покращилося деякою мірою життя населення. Так, колгоспники нарешті почали регулярно отримувати пенсію та заробітну плату. Зросла купівельна спроможність населення. Середня заробітна плата зросла з 78 крб. у 1960р. до 155 крб. у 1980р. Зріс авторитет товарів та послуг.

Складною залишалася житлова проблема, хоча для її розв'язання виділялися мільярні суми. Що стосується життя на селі, то попри зростаючі капіталовкладення

рівень життя тут був нижчим, ніж у містах. Різниця у рівні життя спонукало сільську молодь будь-що потрапити на постійне проживання до великих міст.

Хоча в СРСР була декларована рівність громадян, партійно-державне керівництво користувалося привілеями у розподілі матеріальних благ. Вони утворили свою власну систему постачання продовольства без черг.

У 1970-1980рр. економіка СРСР розвивалася в основному екстенсивним шляхом. Це мало негативний відбиток на Україні. У ці роки за рішенням Центру споруджували гіганти індустрії, що були зорієнтовані на випуск продукції для союзу.

Після підписання Радянським Союзом у серпні 1975р. заключного документа в Гельсінкі у країні активно поширюється дисидентський рух. Повіривши в лібералізацію радянського ладу, дисиденти почали організовувати легальні групи й об'єднання, які мали доглядати за дотриманням прав людини в СРСР. Перший Гельсінський комітет було засновано в Москві в травні 1976р.

В українських дисидентів був власний досвід такої діяльності, пов'язаний з створенням організації для контролю за дотриманням прав людини в Україні. 9 листопада 1976р. М.Руденко, О.Бердник, І.Кандиба, Н.Строката-Караванська, О.Мешко, М.Матусевич, О.Тихий проголосили утворення Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). УГГ ставила за мету ознайомити широкі маси української громадськості з Декларацією прав людини, сприяти виконанню Гельсінських угод, домагатися акредитації в Україні представників зарубіжної преси, створення незалежного прес-агенства, інформування світової громадськості про факти порушень в Україні Декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих нарадою у Гельсінкі. З 1976до 1980рр. ця організація зробила 30 заяв, видала 18 меморандумів і 10 бюлетенів.

Питання, які винесені на співбесіду:

1. Назвіть основні напрямки здійснення господарської реформи 60-х років?
2. Які обставини спричинили усунення П.Шелеста з поста першого секретаря ЦК КП України?
3. Перлічіть основні галузі промисловості України, розвитку яких сприяв центр у 70-80 роки?
4. Дайте визначення воєнно-промисловий комплекс?

5. Дайте характеристику деструктивним процесам на селі?

Підготувати повідомлення:

1. Чорнобильська катастрофа.
2. Діяльність Української гельсінської спілки.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України, К; 1990
2. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1995
3. Н.Полонська-Василенко, Історія України. – Т.1-2, - К., 1995
4. Субтельний О. Історія України. – К., 1993
5. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Для 10-го кл. – К., 2010
6. Турченко Ф.Г., Панченко П.П., Новітня історія України. Для 11-го кл.. – К., 2010

Додаткова

1. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2013
2. Корміч Л.І., Багацький В.В. історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття. – Харків, 2010
3. Грицак Я. Нарис історії України. формування модерної української нації ХІХ-ХХ століття. – К., 1996